

Datum: 21.11.2017
Medij: Ilustrovana politika
Rubrika: Bez naslova
Autori: Srđan Jokanović
Teme: Vojska Srbije

Напомена:
Површина: 2254
Тираж: 20000

Naslov: Niko nije rođen da bude broj

Strana: 44,45,46,47

— илустрована уметност

ИЗЛОЖБА МИЛОША БАЈИЋА „МАУТХАУЗЕН

Нико није рођен да буде број

Слике су настале на основу цртежа које је аутор, комадима уља и деловима оловака, цртао као затвореник немачкој логора смрти Маутхаузен, током Другој светској рати. Скицирао је смрти и пашњу, а пашуре закопавао у земљу, све до ослобођења. Узбудљиву судбину славног сликара и онога што до 27. новембра можемо да видимо, објаснио нам је његов син, наш познати режисер Дарко Бајић

ПИШЕ СРЂАН ЈОКАНОВИЋ
ФОТОГРАФИЈЕ: ЖЕЉКО СИНОБАД И ПРИВАТНА АРХИВА ПОРОДИЦЕ БАЈИЋ

106621" У ДОМУ ВОЈСКЕ

Слика
„Смрти у ходу“
заузима једно
од централних
места изложбе
Милоша Бајића
у Дому војске
у Београду.
Напред ње је
уметничков син
дарко, филмски
редитељ.

Тишину нацистичког логора Маутхаузен реметили су крици и самртни ропци затвореника. Тишину која прати изложбу „Маутхаузен 106621“ ремете посетиоци који улазе у галерију Дома Војске у центру Београда и диве се језивим документима и величанственој уметности, спојеним у овој једној поставци. Први пут је изложена 1967. године, након тога још неколико пута, али не и током последње, безмало, три деценије. Било нам је непријатно да се сећамо, шта ли?

Дарко Бајић и његова сестра Јесенка, дугогодишњи уредник у ТВ Београд, годинама су стрпљиво пописивали сву заоставштину

илустрована УМЕТНОСТ

свог оца, пионира модернизма и једног од зачетника апстрактног сликарства у Југославији. Захваљујући томе, сада на једном месту може да се види велики број слика Милоша Бајића пристиглих из музеја широм Србије, из приватних колекција, али и из породичне збирке, одакле је највећи део оригиналних цртежа што их је Милош правео у логорашким данима.

Од „Изолационе бараке“ и „Опомене“, преко „Умора“, „Каменолома“ и „Крематоријума“ па до „Смрти у ходу“, слике узбуђују. Милош их је радио током неколико година, још шездесетих, на основу својих цртежа. Те 1967. Дарко је био на првом отварању изложбе ових радова, али тада је био дечкић од дванаест година и не сећа се најбоље свега што се тада дешавало на истом овом месту које је, иронично, током Другог светског рата било седиште Гестапоа за цео Балкан!

Много се боље сећа када је следећи пут изложба постављена: он тврди 1973, мада неки подаци говоре да је то било две године касније.

– Тада сам кренуо да испитујем оца о томе шта се десило са њим у Немачкој, јер ми до тада није причао кроз шта је све прошао током рата – каже Дарко. – Ни тада се о овом логору није много знало и у школама учило, као ни о другим логорима. Тако је и данас и зато мислим да је ова изложба стигла у право време, не само као подсећање како је немачка нација уништавала све оне људе који нису били по њеној мери, већ и као упозорење да то може да нам се понови.

Идеалиста, готово, до краја

Режисер је сигуран да о историји знамо мало или ништа, а да истину често сазнајемо прекасно. Или, опет – никада.

– Било би добро да схватимо шта стоји иза тога када неки подручје Балкана чaste епитетом „буре барута“. Ако јесте буре, оно није само наше, њега пуни барутом цела Европа. Европско буре. Када Немачка само у логорима побије једанаест милиона људи, а после нама каже да смо буре барута, треба добро да промислимо о сопственој историји и како да васпитавамо децу.

Док гледамо стварне страхоте на цртежима и фотографијама и уметничке визије истих на великим платнима, Бајић нам открива како је поставка настала пре пет деценија:

– Отац је био позван на суђење команданту логора Ебензе средином шездесетих. Са собом је понео цртеже који су били сведочанство страдања у нацистичким логорима. Након повратка кући био је запањен да две деценије по завршетку рата командант тог логора још није био на суду. То је било време када је Америка напала Вијетнам, када је Совјетски Савез тенковима ушао у Чехословачку, када су студентски протести захватили свет, када >>

илустрована уметност

» је убијен Салвадор Аљенде и хиљаде других Чилеанаца, када су сви злочинци убедљиво оправдавали своје злочине и мислим да је оцу све то био мотив да почне да ради на овом циклусу слика. Није желео да то буде памфлет, већ је стварао велика уметничка дела користећи машту, апстракцију, таленат и знање. Са том изложбом он је постао први апстрактни југословенски сликар.

Модернизмом се борио против соцреализма?

– Он је желео да иде напред, да се ослободи, а не да буде само обични број у уметности, као што је био у логору – објашњава нам Милошев син. – Био је идеалиста, као и моја мајка, до краја живота. Увек оптимиста и једино разочарање за њега био је распад Југославије, када се распао и идеализам његове генерације, када је схватио да, можда, и није могуће изградити хуманије друштво.

„Смрт у ходу”, затвореници који умиру на ногама. Чак и апстрактно, узнемирује свест та слика, једина у бојама. Дарко мисли да је то прва очева слика, још с почетка педесетих година прошлог века. Очев живот снима и прати још када је од њега добио малу филмску камеру. Имао је неких осамнаест година и са оцем је ишао на место злочина - у Маутхаузен. Тамо је snимио два филма „Прозивани су бројевима” и „Маутхаузен 106621”. Тада је отац почео више да запитује и бележи приче о његовим логорашким годинама.

Цртежи закопани у земљу

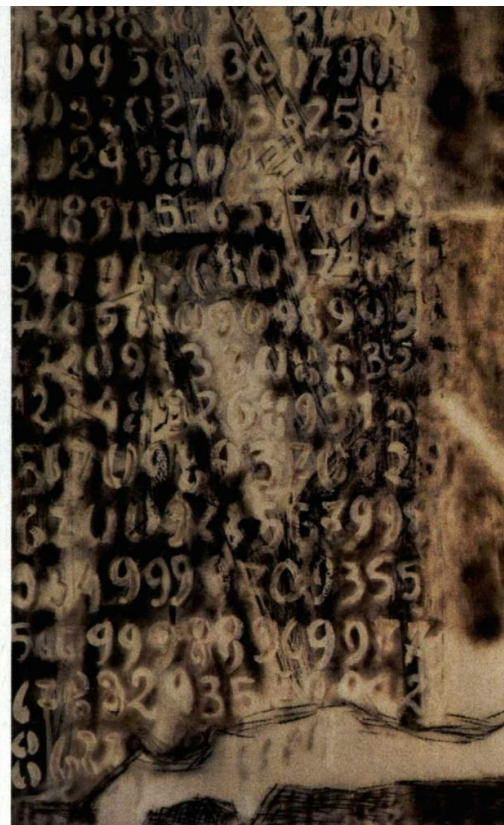
– Милоша су, као припадника Ваљевског одреда, 1943. заробили Немци и предали их четницима. Онда се десило да је један сељак из Мионице дошао да тражи неке своје земљаке да му раде на имању, као заробљеници. Отац је тада иступио из строја, са неким Марићем и то му је спасило главу. Ову двојицу је сељак одвео да му раде, а остали су стрељани. После неког времена отац је побегао за Београд где је уочи рата требало да се упише на Ликовну академију.

Уместо на Академији, завршио је најпре у болници.

– Имао је туберкулозу и лекари су му тада замрзли једно плућно крило и са оним другим је живео до свог краја. У болници и после изласка о њему су бринули илегалци, али отац је био тврдоглав. Видео је конкурс за пријем студената на Ликовну академију и пријавио се. Наравно да су га одмах ухапсили и спровели, најпре у логор на Бањици, а потом у Маутхаузен, са картоном на коме је писало „повратак непожељан”. Једино добро што му се у „Бањици” десило било је да је упознао моју мајку Данку, студенткињу биологије, коју су као илегалца ухапсили крајем 1942. Тучена је на смрт и једва је доживела ослобођење.

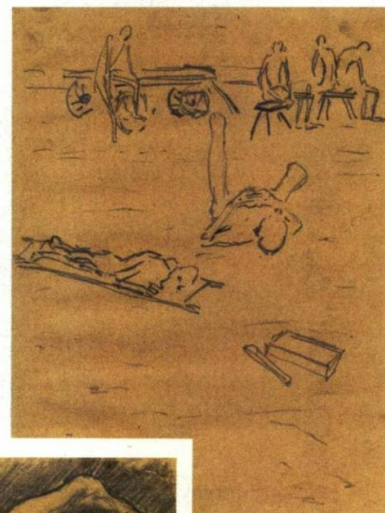
У Маутхаузену је имао другаре: Хрвоја Мацановића, касније спортског новинара, Драхомира Барту, из Чехословачке, као и Љубомира Зечевића, потоњег директора ТВ Београд, који су Милошу помагали да дође до папира или комадића угља и истрошених оловака којима је цртао свакодневицу око себе.

Чувена слика „Крематоријум” данашњу омладину њосећа на научно-фантастични филм „Матрикс”

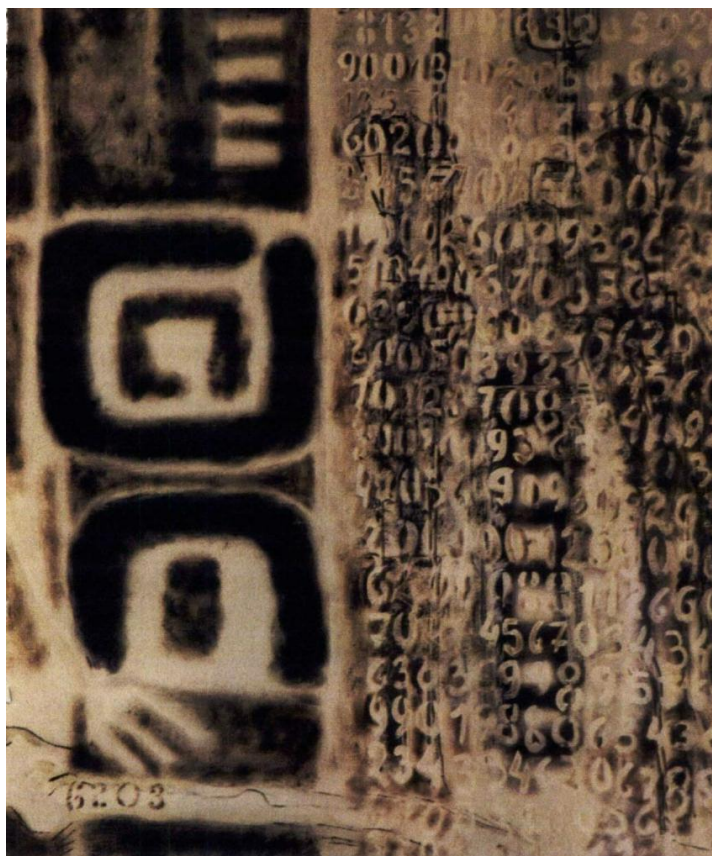

Цртежи је закопавао у земљу, а кад је видео да се ослобођење приближава, све их је ставио у један противпожарни апарат који је претходно испразнио. Онда је и тај апарат закопао у земљу. Тако су цртежи дочекали ослобођење и ову изложбу.

Отац и ти његови сапатници из Маутхаузена сачували су обимне спискове убијених

Милош Бајић (горе лево) је био њредовник аистрактној сликарства у Југославији после рата. Пријежи које је радио у логору смрти Маутхаузен

у том логору које су им Немци дали да спале када је пад Рајха увелико био при крају – прича нам Дарко. – Тако се зна колико и којих људи је тамо побијено. Објављена је и књига у којој постоји и једна напомена, да су на истом месту Срби убијани и у Првом светском рату. У Првом рату осам хиљада, у Другом седам хиљада Срба. У том истом логору је тридесет година раније био и мој деда. Он је био из села Ресановци код Босанског Грахова, где је мој отац и рођен. Аустроугарска војска је мобилисала становништво, па и деда Трифуна, за Руски фронт, али он није хтео да пуца на Русе. Зато је један аустријски мајор пуцао њему у леђа и тако је са заробљеним Русима одведен у Маутхаузен, тада логор за руске и српске затворенике.

Ми данас, после толико деценија, као одрасли људи, знамо за страхоте нацизма. Разумемо и апстрактну уметност, па и ону Милоша Бајића. Али, Дарко је њу разумео још као дете.

– Какви разумео, па ја сам му јео боје са слика и штафелаја, тако сам се инфицирао уметношћу – смеје се редитељ телевизијске серије „Сиви дом“ и филмова „Црни бомбардер“, „Балканска правила“ и „Бићемо прваци света“. – Увек сам уживао у очевим сликама, у њима стално откривам нешто ново, пратећи те његове линије које никада не стају и због којих је, поред осталог, познат у свету. Оне својом савременошћу плене и данас.

Показује нам пример. Слика „Крематоријум“ из 1966. године.

– Она стоји код мене у канцеларији, деценијама. Генерације мојих студената које сам позивао у канцеларију да им помогнем да дођу до егзистенције, да их упутим, да им дам шансу, питају ме шта је то. Ја их питам шта они мисле да то представља. Један каже: „То је онај код из филма Матрикс“. „Јесте“, кажем. Пита ме ко је сликао. „Мој отац“, одговарам. А он и даље пита: „Па откуд је он тада знао за Матрикс“? Е, то што је он питао мене, ја вас хоћу да питам. После „Маутхаузена“ мој отац се посветио космосу, створио диван циклус, мозаике, обелиске, мурале. Када је завршио са ратним циклусом и ставио тачку на све што му се десило, на духове прошлости који су га прогањали, помислио је: Шта је, у ствари, реално, а шта апстрактно? Једно је део другог и само је питање како уметник то види. ■